

LÄNSSTYRELSEN
Södermanlands län

RAPPORT

ISSN 1400-0792

Nr 2012:4

Värna Vårda Visa Södermanland

**ett regionalt program för bättre förvaltning och
nyttjande av naturskyddade områden i
Södermanlands län
2012-2016**

Natur- och miljöenheten 2012

Titel:	Värna Vårda Visa- ett regionalt program för bättre förvaltning och nyttjande av naturskyddade områden i Södermanlands län 2012-2016.
Författare:	Anna Ingvarson, Hans Sandberg, Erik Hjortsberg och Stellan Gustavsson, Natur- och miljöenheten, Länsstyrelsen i Södermanlands län
Projektleddning:	Anna Ingvarson, Länsstyrelsen i Södermanlands län
Uppdragsgivare:	Sveriges Naturvårdsverk
Kontaktperson:	Anna Ingvarson, Länsstyrelsen i Södermanlands län.
Beställningsadress:	Länsstyrelsen i Södermanlands län 611 86 NYKÖPING Tel: 0155-26 40 00 Fax: 0155-26 71 25 Hemsida: www.lansstyrelsen.se/sodermanland E-post: sodermanland@lansstyrelsen.se
Foto framsida:	Kollage av bilder: spång i Stendörrens naturreservat, majviva i Sjösakärrens naturreservat, barrskog i Fjellskäfte naturreservat, samtliga bilder Länsstyrelsen i Södermanlands län
Foto i rapporten:	Länsstyrelsen i Södermanlands län
Karta:	© Lantmäteriet 2009. Ur Geografiska Sverigedata, 106-2004/188-D.
Tryck:	Landstinget
Upplaga:	200

Meddelande nr 2012:4

ISSN: 1400-0792

Rapporten finns i pdf-format för nedladdning på Länsstyrelsens hemsida www.lansstyrelsen.se/sodermanland.
Gå in på publikationer.

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	3
Förord	4
Sammanfattning	5
 DEL 1. Förvaltning och nyttjande av skyddade naturområden.....	6
1.1. Bakgrund	6
1.2. Södermanlands natur	7
1.3. Förvaltningsorganisationen	12
1.4. Vad är vård och förvaltning?.....	13
1.5. Kostnader för vård och förvaltning	14
1.6. En effektiv vård och förvaltning	18
1.7. Samverkan med andra aktörer	18
 DEL 2: Prioriteringar, mål och åtgärder för vård- och förvaltningsarbetet	20
2.1. Utgångspunkter för vård och förvaltningen	20
2.2. Vägledande principer för arbetet med skyddade naturområden.....	20
2.3. Prioriteringar under perioden 2012-2016	21
2.4. Handlingsplan.....	22
2.4.1 Lokal delaktighet.....	23
2.4.2 Planer och förutsättningar	25
2.4.3 Friluftsliv och turism.....	27
2.4.4 Information.....	29
2.4.5 Skötsel av naturtyper och arter.....	31
2.4.6 Uppföljning och utvärdering	33
2.4.7 Fastighetsförvaltning	35
 Underlag	38

Förord

Länsstyrelsen har tagit fram *Värna Vårda Visa Södermanland- ett regionalt program för bättre förvaltning och nyttjande av naturskyddade områden i Södermanlands län 2012-2016*. Programmet vänder sig i första hand till Länsstyrelsens egna förvaltare av naturskyddade områden, men utgör också en viktig vägledning för andra förvaltare av statliga naturskyddsområden samt för Länsstyrelsens uppdragstagare. Programmet kan också användas av andra som förvaltar skyddade naturområden, t ex kommuner.

Länsstyrelsens ambition är att *Värna Vårda Visa Södermanland* ska bli en bra hjälp att genomföra naturvårdspolitiken i god samverkan med lokala krafter. Att vi är tydliga med inriktningen och förutsättningarna för vårt arbete och har en god kommunikation med omvärlden är en förutsättning för att förvaltningen av våra skyddade naturområden ska lyckas.

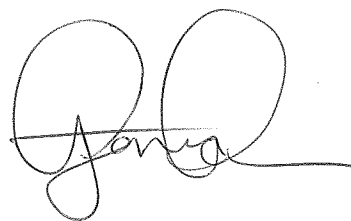
Målet med programmet är att genomföra tankegångarna från "en samlad naturvårdspolitik" (regeringens skrivelse 2001/02:173), hållbart skydd av naturområden (prop. 2008/2009:214) samt framtidens friluftsliv (prop. 2009/10:238) där skyddade naturområden pekas ut som mycket viktiga för den hållbara samhällsutvecklingen.

Nyköping februari 2012

Kurt Ekelund

Länsråd

Göran Olsson

Enhetschef Natur- och miljöenheten

Sammanfattning

Länsstyrelsens program *Värna Vårda Visa Södermanland- ett regionalt program för bättre förvaltning och nyttjande av naturskyddade områden i Södermanlands län 2012-2016* har tagits fram för att förverkliga ambitionerna i den nationella naturvårdspolitiken. Ett annat viktigt syfte är att konkretisera mål och åtgärder i Naturvårdsverkets nationella program Värna Vårda Visa och anpassa dem till regionala förhållanden i Södermanlands län.

Programmet är en avsiktsförklaring för Länsstyrelsens arbete med skyddade naturområden. Möjligheterna att genomföra de föreslagna åtgärderna är beroende av de administrativa och ekonomiska resurser som finns tillgängliga för förvaltningen. Naturvårdsverket står för den huvudsakliga delen av finansieringen. Programmet speglar också de behov och prioriteringar som Länsstyrelsen identifierat som nödvändiga för att målsättningarna i den nationella naturvårds- och friluftspolitiken ska nås.

Programmet är indelat i två delar. I den första delen beskrivs naturen och naturskyddet i Södermanlands län samt förutsättningar, möjligheter och utmaningar som utgör grunden för arbetet i vårt län. Här förklaras också vad som menas med vård och förvaltning och nyttjande av skyddade naturområden.

Den andra delen av programmet beskriver inriktningen för förvaltningen av skyddade områden och vilka prioriteringar som Länsstyrelsen valt att göra för att nå de nationella målen. Här finns också den handlingsplan som ska ligga till grund för att Länsstyrelsens planering och förvaltning av friluftsliv och skötsel i skyddade naturområden ska nå målen för naturvård och friluftsliv i länet. De prioriterade arbetsområdena i Södermanlands län är att uppnå basnivå i alla naturreservat vad gäller gränutmärkningar och informationsskyltar, fastighetsförvaltning, LIFE-projekten, skötsel av prioriterade naturtyper och arter, tillgänglighet samt uppföljning.

Värna Vårda Visa Södermanland är i första hand avsett för Länsstyrelsens egen förvaltning av naturskyddade områden, men utgör också en viktig vägledning för andra förvaltare av statliga naturskyddsområden samt Länsstyrelsens uppdragstagare. Programmet kan också användas av andra som förvaltar skyddade naturområden, t ex kommuner.

DEL 1. Förvaltning och nyttjande av skyddade naturområden

1.1. Bakgrund

Naturvård handlar om att skydda värdefulla naturområden och arter långsiktigt. Men det handlar också om att möta människans behov av att använda naturen nu och i framtiden. Naturvården är en av hörnstenarna i arbetet för hållbar samhällsutveckling både nationellt och globalt. Att skydda och förvalta värdefulla naturområden är därför också en del av Sveriges internationella åtaganden.

Naturvårdsverket är regeringens nationella myndighet för genomförandet av naturvårdspolitiken. Naturvårdsverket vägleder och samordnar arbetet med skyddade naturområden på nationell nivå, men den största delen av bildandet och förvaltningen av skyddade naturområden utförs på regional nivå genom Länsstyrelserna. Det är Länsstyrelserna som ansvarar för att säkerställa och bevara områdenas natur- och friluftsvärden.

I Länsstyrelsernas regleringsbrev för budgetåret 2010 fick varje Länsstyrelse i uppdrag av regeringen att utarbeta regionala program för att tydliggöra mål, prioriteringar och åtgärder för naturvårdsskötseln inom länet. Programmet ska komplettera Naturvårdsverkets nationella program *Värna-Vårda-Visa - Ett program för bättre förvaltning och nyttjande av naturskyddade områden 2005-2015* (Naturvårdsverket, rapport 5410, 2004).

Regeringen framhåller i sin proposition *Hållbart skydd av naturområden* (prop. 2008/09:214) att varje län bör ta fram ett Värna Vårda Visa-program för skyddade områden med mål och åtgärder för naturvårdsskötseln. Programmen bör i första hand avse verksamheten inom den statliga naturvården och särskilt beröra prioriteringar och riktlinjer för naturvårdande åtgärder, tillgänglighet för grupper med olika behov, information och naturvägledning, natur- och kulturturism, lokal delaktighet och samverkan samt uppföljning och utvärdering. Programmet ska bidra till att uppnå målen i den nationella naturvårds- och friluftspolitiken och de internationella åtaganden som Sverige ingått.

Nyttjandet av våra skyddade områden ska ske på ett ekonomiskt, miljömässigt och socialt hållbart sätt. Naturvården ska ses som en av grunderna för en hållbar utveckling på alla nivåer. Vi utgår från ekosystemansatsen, d v s utnyttja bästa tillgängliga teknik samt utgå från vetenskapliga bedömningar i planeringen och utförandet av förvaltningen. Målet med att använda ekosystemansatsen som arbetsmetod är att hållbart nyttja naturresurser och bevara biologisk mångfald genom en adaptiv, eller kunskapsutvecklande, förvaltning där de ekologiska, sociala och ekonomiska aspekterna beaktas och med utgångspunkt från naturliga gränser i ekosystemen.

Programmet *Värna Vårda Visa Södermanland* bidrar till en grön infrastruktur. Målet med grön infrastruktur är att säkerställa att olika naturtyper och strukturer finns i landskapet och fördelar sig geografiskt på ett sådant sätt att arter och naturtypers långsiktiga överlevnad säkerställs samt att landskapets och ekosystemens förmåga att leverera nödvändiga funktioner säkerställs.

I samband med framtagandet av *Värna Vårda Visa*-programmet har Länsstyrelsens *Landskapsstrategi* beaktats. I arbetet med programmet utgör Landskapsstrategin ett stöd för att definiera de allmänna intressena. Under senaste decenniet har huvuddelen av Naturvårdsverkets skötselanslag använts inom de 8 värdefulla landskapsavsnitt som definierats i Landskapsstrategin.

Värna Vårda Visa Södermanland är ett viktigt verktyg för att uppnå flera av de uppsatta miljömålen. De miljömål som i första hand berörs av programmet är Ett rikt växt- och djurliv, Myllrande våtmarker, Levande sjöar och vattendrag, Hav i balans samt Levande kust och skärgård, Ett rikt odlingslandskap samt Levande skogar.

Värna- Vårda-Visa Södermanland behandlar i första hand Länsstyrelsen i Södermanlands eget arbete med förvaltning av skyddade områden, men tar i viss omfattning också upp eller kan tillämpas på andra förvaltares verksamhet. De skyddade områden som avses är naturreservat, Natura 2000-områden, naturminnen, djurskyddsområden och Länsstyrelsens naturvårdsavtal. Programmet berör huvudsakligen skötseln av naturreservat och Natura 2000-områden eftersom de utgör den största delen av verksamheten.

1.2. Södermanlands läns naturlandskap

Södermanlands län sägs av många vara sjöarnas och vattnets landskap men även det rika brutna odlingslandskapets med sina rika ädellövmiljöer. I söder möter Östersjön Tunabergskustens höga branter och längre österut skärgården med en successiv övergång från kala skär till skogsklädda holmar. Länets gräns i norr utgörs av Mälaren med sin skärgård av ofta lövskogsbevuxna öar. I inlandet mellan de vidsträckta barrskogsområdena Kolmården och Mälarmården ryms nästan tusentalet sjöar. Den sjörika bygden kring Yngaren, Långhalsen och Båven bildar kärnan i den natur som fått epitetet ”sörmländsk”. Södermanlands län är sprickdalarnas landskap – ofta med spricklinjer som är 50-60 km långa. Stora förskjutna bergsblock mellan sprickdalarna gör att landskapet blir skiftande och mångformigt. Södermanlands län är också de ädla trädens landskap. Det gamla kulturlandskapet präglas mycket starkt av lövträd, framförallt kring Båven, vid Mälaren och Hjälmaren. Särskilt kring de talrika herrgårdarna utgör eken ett karaktäristiskt inslag. Gamla grova ekar och andra grova ädellövträd har stor betydelse för en lång rad arter av lavar, mossor, svampar och insekter.

Södermanlands län har ett varierat odlingslandskap som är rikt på småbiotoper, vilket är viktigt för den biologiska mångfalden. Variation och många stenbundna backar har gjort länets jordbruk väl lämpat för kreatursdrift. Södermanlands län är också rikt på äldre och artrika naturbetesmarker och förhållandevis många slåttermarker – ängar. Ett typiskt sörmländskt särdrag är också de många ”småslätter” som ligger insprängda här och var i hela landskapet. Några exempel på dessa är Kafjärden nordost om Eskilstuna, bygden runt Julita, Vingåkersslätten, slätterna vid Stora Malms kyrka samt området nordväst om Nyköping och Kilaåns dalgång. Jordbrukslandskapet i Södermanlands län karaktäriseras av stora herrgårdar med tillhörande arrendegårdar och torp. De ofta välbevarade gårds- och torpmiljöerna har höga kulturhistoriska värden inte minst genom synliga historiska samband i landskapet. Det finns också rikligt med spår av våra förfäder i och intill åkrar, i betesmarker och i skogen.

***Hagar med gamla grova ekar är ett karaktäristiskt inslag i det sörmländska landskapet.
Foto: Anna Ingvarson Länsstyrelsen.***

Många av odlingslandskapets djur- och växtarter är beroende av att ängar och betesmarker fortsätter hävdas. I länet finns 9 000 hektar naturbetesmark med höga naturvärden. I betesmarkerna förekommer ofta spår av äldre tiders markanvändning och bebyggelse. Exempel på detta är fornlämningar, husgrunder, jordkällare, äldre byggnader, stenmurar, äldre åkrar och åkerholmar. Under de årtusenden som ängsbruk förekommit i Sverige har en mångfald av arter anpassats till ängarnas speciella miljö. Många orkidéer, örter och gräs är anpassade till att växa på ängar där hävdkontinuiteten är avgörande för ett antal specialiserade arter. Ett stort antal insektsarter och andra småkryp är i sin tur gynnade av de blomsterrika markerna bland annat för dess pollen och nektar. Idag återstår endast en mycket liten del, 330 hektar, av de marker som förr hävdades som slåtterängar. Arealen slåtteräng i Södermanlands län på 1600-1700-talet uppskattas ha varit cirka 80 000 hektar. Många av de arter som har anpassats till och är beroende av dessa växtmiljöer har därför minskat och riskerar att försvinna. De få återstående ängsmarkerna är därför mycket viktiga att förvalta och utveckla.

Det sörmländska skogslandskapet är av högst varierande karaktär, från den magraste och torraste hållmarkstallskogen till det rikaste ädellövskogsbeståndet. Skogslandskapet består av alltifrån skärgårdsskog och ädellövskogar till barrskogar. Länets belägenhet i sydöstra delen av Sverige, med ett försommartorr och mildt klimat har resulterat i en skogsnatur präglad av brandstörning. Den biologiska mångfalden som ska värnas och förvaltas är i många fall knuten till tallskog. Många skyddade skogsområden hyser en stor biologisk mångfald och är mycket viktiga biotoper för sällsynta och känsliga arter av djur och växter. Detsamma gäller de små spridda områdena med ädellövskog, framförallt ek, i länets centrala och mälarnära delar, vilka har mycket höga naturvärden även ur internationellt perspektiv. Över 22 000 skyddsvärda träd finns registrerade i länet. Skyddsvärda träd är träd som hyser en hög biologisk mångfald, t ex grova och gamla ekar.

I länet finns omkring 15 klarvattensjöar med god vattenkvalitet, stort siktdjup och rik undervattensvegetation. Dessa sjöar, som i regel är högt belägna både topografiskt och i vattensystemen, nyttjas ofta lokalt för dricksvattenuttag. Klarvattensjöarna har generellt en låg grad av påverkan, dess värden är alltså även knutna till att de ligger i relativt oexploaterade områden och därmed känsliga för ökad exploatering och intensifierat jordbruk. Länets åar, bäckar och diken utgör livsmiljöer och transportvägar för en rad flödesberoende växter och djur. Vattendragmiljöerna tillhör de artrikaste områdena som finns i länet eftersom de hyser en stor variation av biotoper för växter och djur både på land och i vatten. Våtmarkerna är betydelsefulla som flödesreglerare och reningsfilter/kvävefällor i jordbrukslandskapet och rymmer ofta hög biologisk mångfald och kulturhistoriska värden.

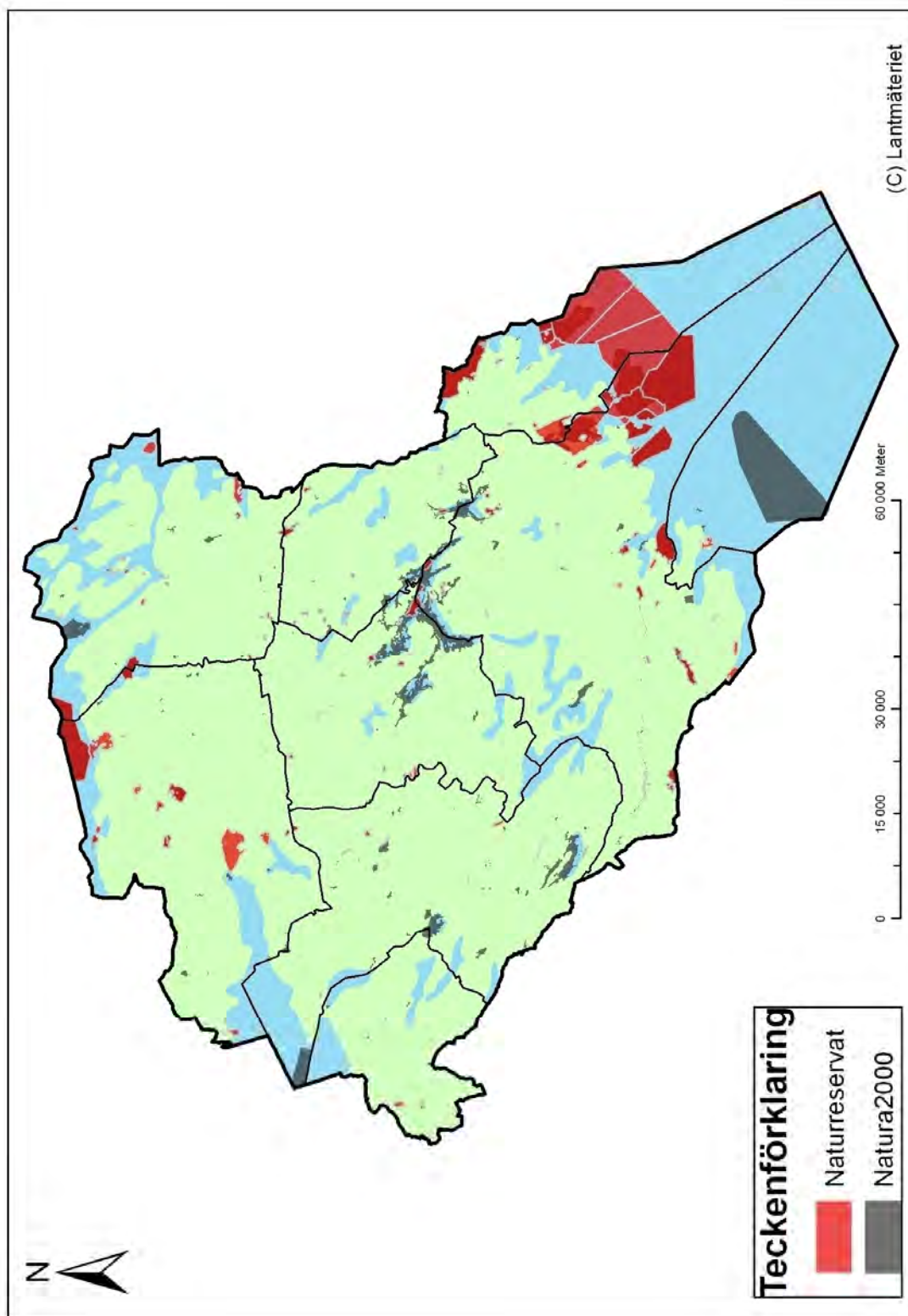
Skyddad natur i Södermanlands län utgörs av naturreservat, Natura 2000-områden, fågel- och salskyddsområden, naturminnen samt naturvårdsavtal. Inom länet finns 137 naturreservat som upptar en yta av 49 363 hektar, vilket motsvarar 8 % av länets yta, se vidare tabell 1. Storleken på områdena varierar från 1 hektar till strax över 3000 hektar (Nynäs) landareal, eller 5800 hektar (Askö) om även vattenarealen räknas med. Inom länet finns 198 områden som ingår i EU:s nätverk av skyddad natur, s k Natura 2000-områden. Dessa områden sammanfaller till stor del med naturreservaten (ca 75 % av landarealen och ca 60 % av vattenarealen). Ungefär 45 % av Natura 2000-områdena ingår helt eller delvis i naturreservat idag. I flera av de övriga områdena pågår reservatsbildning. Data för skyddade områden, fördelning mellan landareal och vattenareal samt fördelning av olika markslag sammanfattas i nedanstående tabell och figurer.

Tabell 1. Skyddade naturområden i Södermanlands län vid utgången av 2010.

Skyddsform	Antal objekt*	Total yta (ha)	Landyta (ha)	Vattenyta (ha)
Naturreservat (statliga och kommunala)	137	49 363	17 200	32 000
Natura 2000-områden	198	50 369	14 000	36 000
Varav yta Natura 2000 utanför reservat	-	-	5 700	22 500**
Fågel- och salskydds-områden	135	-	-	-
Naturminnen	24	-	-	-

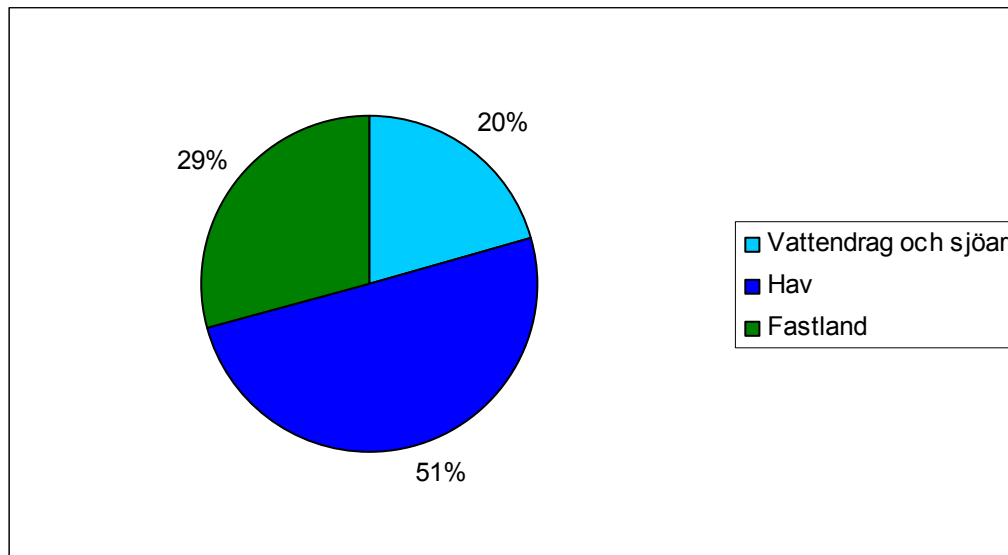
* Antalet objekt 2010-12-31.

** En stor del av dessa områden utgörs av ytterskärgränd utanför Bråviken samt vatten i Mälaren, Båven och Likstammen

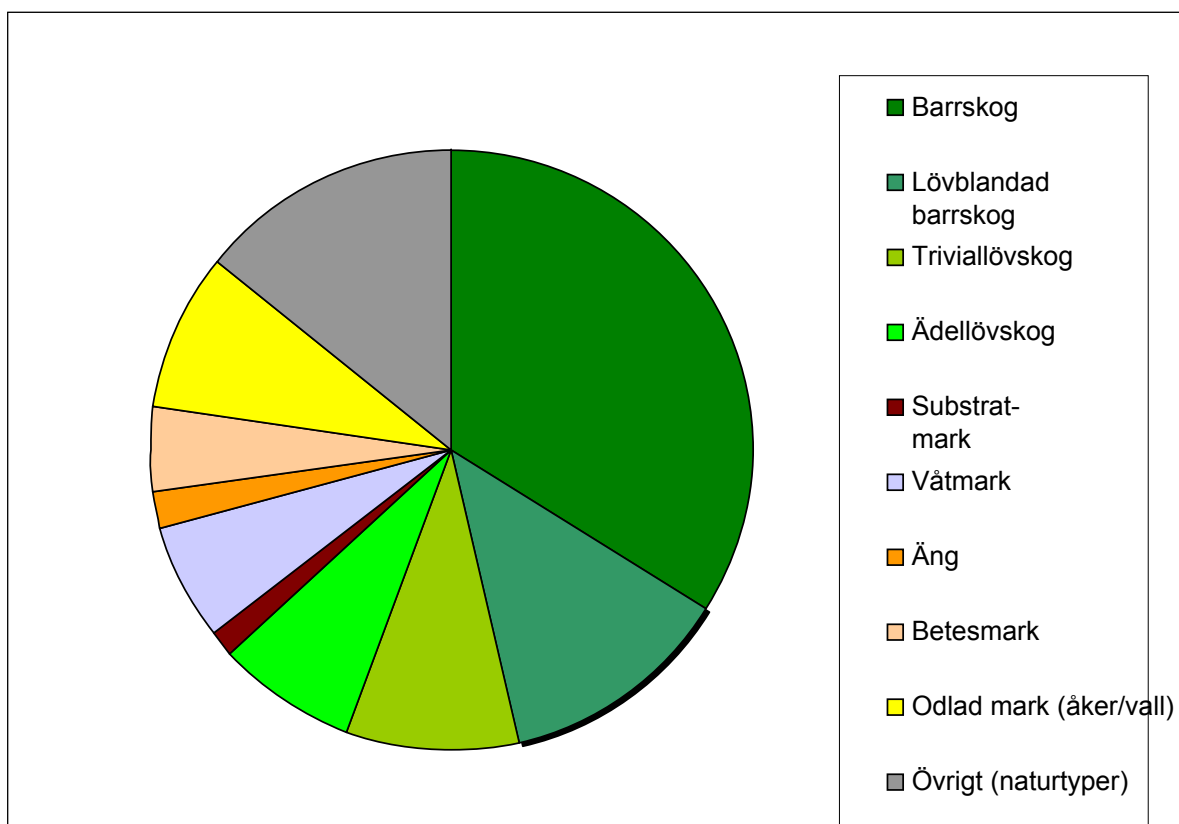

Karta över naturresevat och Natura 2000-områden i Södermanlands län.

Länets fågel- och sälskyddsområden finns främst i Östersjöskärgården och i Båven, men även i anslutning till en del andra sjöar i länet. Naturminnena är spridda över länet. De flesta är stenar eller enskilda träd. I länet finns även ett fåtal naturvårdsavtal som Länsstyrelsen inrättat och ansvarar för. I övrigt finns många naturvårdsavtal i länet som Skogsstyrelsen inrättat och som de ansvarar för själva.

Figur 1. Arealfördelning inom länets naturreservat och Natura 2000-områden.

Figur 2. Markslagsfördelning inom länets naturreservat och Natura 2000-områden.

1.3. Förvaltningsorganisationen

Förvaltningen är komplex då skyddade områden berörs av många finansiärer och utförare. Det är regering och riksdag som fastställer lagstiftningen och den övergripande inriktningen för naturvårdspolitiken. Naturvårdsverket har det centrala ansvaret för bildande av nya naturskyddade områden, samt för vägledning och finansiering av skötselåtgärder i skyddade områden. Förutom finansieringen från Naturvårdsverket kan Länsstyrelsen även ansöka om regionala utvecklingsmedel, miljöersättningar, medel från EU (LIFE+) m m, för skötselåtgärder.

Det är normalt Länsstyrelsen som ansvarar för att beslut och skötselplaner tas fram för det enskilda skyddade området och fattar de formella besluten. Att handlägga miljöbalksärenden och utöva tillsyn är också en myndighetsuppgift. Länsstyrelsen beslutar därför om eventuella dispenser inom skyddade områden och utövar tillsyn över att reservatsföreskrifterna följs. Handläggningen rörande dispenser och den mesta av tillsynen i skyddad natur finansieras av Länsstyrelsens ramanslag, medan fågelskyddstillsynen i fågelskyddsområdena i nuläget finansieras genom Naturvårdsverkets skötselanslag.

Länsstyrelsen leder och administrerar förvaltningen, medan huvuddelen av det praktiska fältarbetet handlas upp av externa aktörer t ex markägare, kommuner, enskilda företag/entreprenörer, arrendatorer eller föreningar (t ex Föreningen Sörmlandsleden). Länsstyrelsen har även fältpersonal anställd som huvudsakligen arbetar med Stendörrens naturreservat, men utför även vissa skötselåtgärder i andra skyddade områden. Länsstyrelserna kan besluta om att överlåta förvaltningen till annan myndighet, juridisk person eller markägare som har förutsättningar för detta. Ett exempel är Nynäs naturreservat där markägaren, landstinget Sörmland, är förvaltare. Att överlåta förvaltningen betyder att ansvaret för att genomföra de åtgärder som fastställts i skötselplanen utförs av förvaltaren samt att denne också står för den huvudsakliga finansieringen av förvaltningen/skötseln. Myndighetsuppgifter såsom beviljande av dispenser och tillsyn ligger dock kvar hos Länsstyrelsen. I Sundbyholms naturreservat i Eskilstuna kommun har även tillsynen och tillstånd-/dispensgivningen förts över till kommunen. I kommunalt bildade naturreservat är det kommunerna själva som ansvarar för tillsyn och tillstånd-/dispensgivning.

Av de naturreservat som finns i Södermanlands län är 126 beslutade av Länsstyrelsen och 11 beslutade av kommuner. Statligt beslutade reservat som förvaltas av andra aktörer är Gripsholms hjorthage (Gripsholms slottsförvaltning), Nynäs (landstinget Sörmland), Fällökna (markägaren), Årby, Vilsta och Sundbyholm (Eskilstuna kommun), Strandstuviken (Nyköpings kommun) samt Tingstuhöjden och Gorsingeholm (Strängnäs kommun). 117 naturreservat förvaltas av Länsstyrelsen.

Länsstyrelsen har s k tillsynsmän i Östersjöskärgården och i Båven som kontrollerar att föreskrifterna efterlevs. Även Kustbevakningen utför tillsyn i Östersjöskärgårdsområdet. De flesta av tillsynsmännen har genomgått Naturvårdsverkets tillsynsmannakurs.

*Sjön Båven är ett Natura 2000-område och här finns också flera fågelskyddsområden.
Foto: Anna Ingvarson, Länsstyrelsen.*

1.4. Vad är vård och förvaltning?

Enligt 21 § i Förordningen om områdesskydd är Länsstyrelsen förvaltare för statliga naturreservat. Uppdraget att förvalta reservaten innebär att Länsstyrelsen ansvarar för att upphandla eller genomföra de åtgärder som framgår av skötselplanen. Länsstyrelsen ansvarar också för skötsel av länets Natura 2000-områden.

Ett skyddat område ska skötas för att dess naturvärden ska bevaras, bl a genom löpande åtgärder och restaureringar för att återställa eller nyskapa naturvärden, men också för att tillgängliggöra området för besökare. Dessutom tillkommer, i de fall området ägs av staten genom Naturvårdsverket, fastighetsförvaltningens upplåtelser, drift och underhåll av byggnader samt nyttjanderättsavtal. Arbetsuppgifterna kan omfatta såväl myndighetsuppgifter som planering, projektledning, kontakter med markägare och brukare, anskaffning av skötseltjänster, kontroll av utförande, uppföljning, rapportering m m. Skötseln omfattar alltså ett stort antal olika åtgärder, från naturvårdsskötsel och fastighetsförvaltning till tillgänglighetsanpassningar och naturvägledning.

Fastighetsförvaltningen utgör en viktig del av arbetet med skyddade naturområden, men skiljs ofta från Länsstyrelsens roll som naturvårdsförvaltare trots den nära kopplingen mellan de båda förvaltningsuppgifterna. Enligt Naturvårdsverkets definition innebär viss fastighetsförvaltning att Länsstyrelsen på Naturvårdsverkets uppdrag förvaltar nyttjanderättsupplåtelse (jordbruksarrende, jaktarrende m m) samt ansvarar för drift och underhåll av byggnader och anläggningar m m i de statligt ägda naturreservaten. Länsstyrelsens arbetsuppgifter omfattar därmed ekonomisk förvaltning, juridisk förvaltning och teknisk förvaltning.

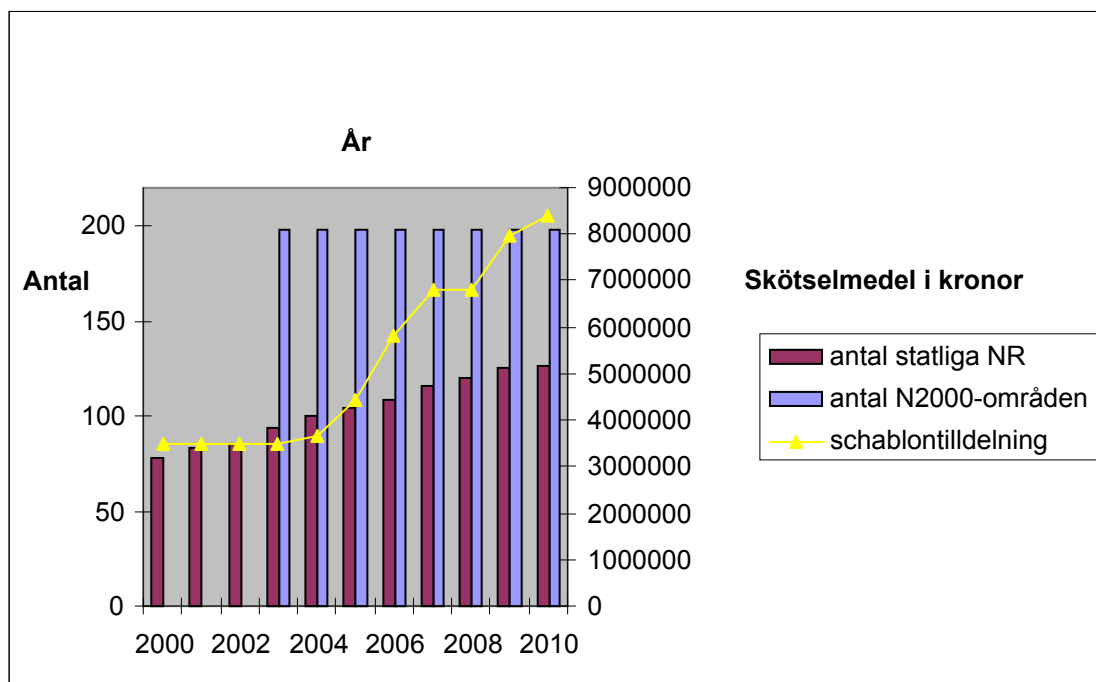
1.5. Kostnader för vård och förvaltning

Statens anslag för åtgärder för värdefull natur har ökat markant sedan slutet på 1990-talet och en kraftansträngning har gjorts för att skydda naturområden med en akut hotbild. Arbetet har under senare år fokuserats på att bilda naturreservat av skyddsvärda skogar för att uppnå miljömålet Levande skogar.

Statens anslag till vård och förvaltning av skyddade områden har ökat kraftigt sedan 2002 för att åter minska något de sista två åren. Naturvårdsverket fördelade för 2011 över 600 miljoner kronor till Länsstyrelserna för att skydda värdefull natur och runt 545 miljoner kronor för åtgärder för värdefull natur.

I takt med att antalet skyddade områden fortsätter att öka fortsätter förvaltningen att vara en stor och växande kostnadspost, både vad gäller personella och ekonomiska resurser. Även om de flesta tillkommande naturområden är skogar och våtmarker med relativt små behov av skötselinsatser, så finns det ett uppdämt behov av skötsel av naturmiljöer i redan skyddade områden. Möjligheterna att söka extern finansiering genom exempelvis Landsbygdsprogrammet och LIFE-projekt måste därför utnyttjas bättre för att klara förvaltningen.

Länsstyrelsens årliga bidrag från Naturvårdsverket fördelas enligt en schablonmodell som bland annat tar hänsyn till arealen som är skyddad och hur många skötselkrävande områden länet har. Länsstyrelsen kan också åska särskilda bidrag för att genomföra särskilt kostsamma skötselåtgärder (t ex större och kostsamma restaureringar) eller åska medel för investeringar i byggnader och anordningar i de skyddade områdena som ägs av staten.

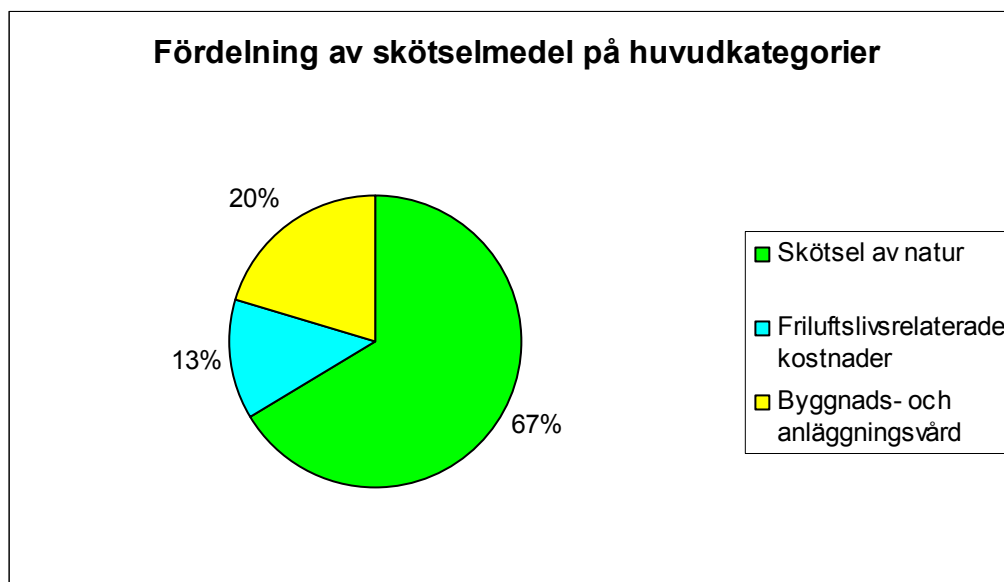
Figur 3. Antal skyddade områden (Naturreservat och Natura 2000-områden) i Södermanlands län och tilldelade medel (s k schablonutdelning) för skötsel åren 2000-2010.

I figuren ovan visas de tilldelade medlen för skötseln under 2000-2010. Den markanta ökningen av tilldelade medel med början 2004 beror på att Länsstyrelserna även fick ett skötselansvar för Natura 2000-områden fr.o.m. 2003. Medeltilldelningen mellan år 2000 och 2003 är skattade utifrån medeltilldelningen år 2004.

Utöver schablonutdelningen och de EU-medel som nämnts ovan kommer viss kostnadstäckning, 12 % år 2010, från arrendeintäkter och övriga mindre intäkter, där även eventuella virkesinkomster ingår. Kostnaderna för fältpersonalen på Stendörren täcks till en del av lönebidrag. Huvuddelen av lönerna för det administrativa arbetet täcks av Länsstyrelsens ramanslag. Enligt Naturvårdsverkets riktlinjer får högst 10 % av skötselanslaget användas till administration. I övrigt är ca 14 % (2010) av kostnaderna uppbundna i långtidsavtal. Mellan 2 och 3 % täcker driften av naturum som i övrigt har en egen budget.

Närmare 10 % går till särskilda projekt som LIFE-projekt MIA och särskilda insatser som till exempel projektet Eldskäl, som är till för att gynna brandberoende arter.

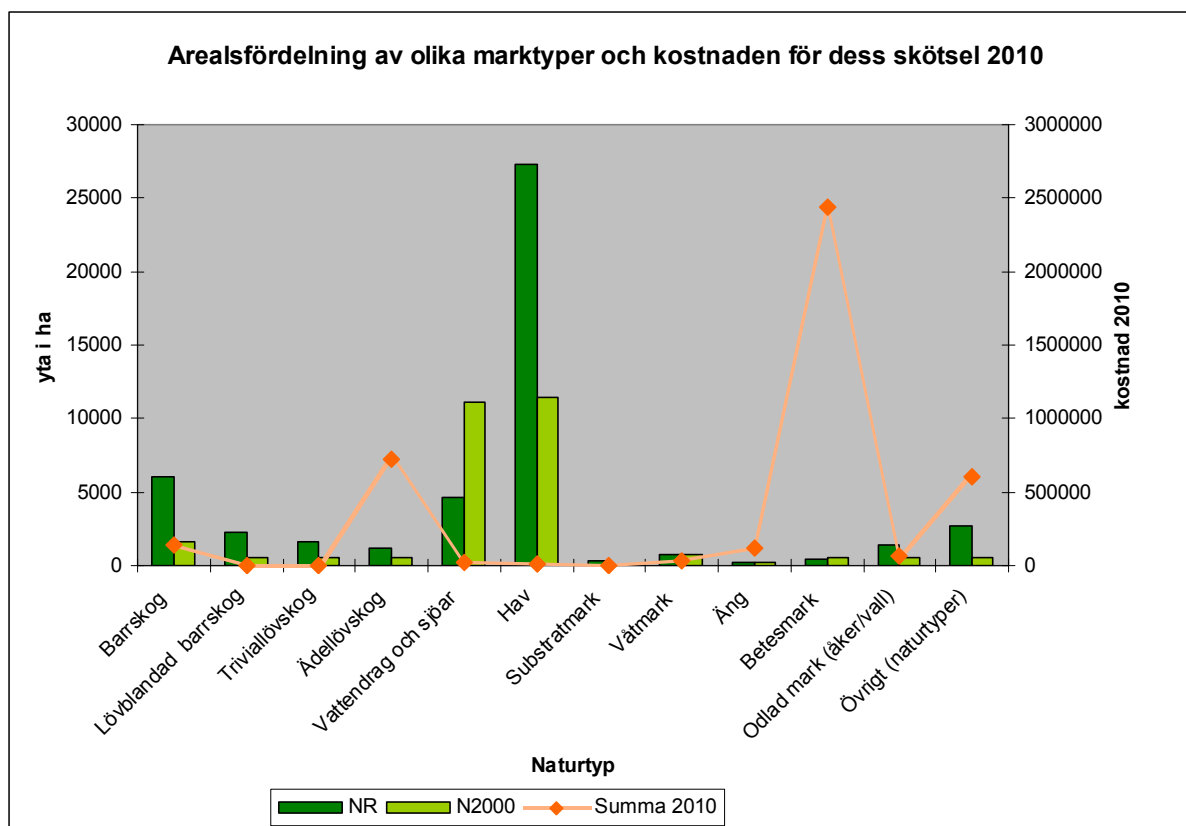
Mer än halva vård- och förvaltningsanslaget (67 %) går till skötselåtgärder av natur, se figur 4. Övriga kostnader utgörs av friluftslivsrelaterade kostnader, t ex parkeringsplatser, toalettunderhåll och informationsmaterial samt av kostnader för fastighetsförvaltning t ex el, sophämtning, vägsamfällighetsavgifter och byggnadsunderhåll.

Figur 4. Fördelning av skötselmedel på huvudkategorier.

Figur 5 nedan visar hur skötselmedlen fördelar sig på olika typer av marker under år 2010. Det är en ögonblicksbild, men ger underlag för generella reflektioner.

Betesmarkerna är de områden som kräver stora insatser i länet. I Södermanlands län finns stora arealer betesmarker, ofta med ädellövträd, som hyser en stor biologisk mångfald med många hotade arter. Inom de skyddade områdena finns stora arealer i olika behov av restaurering, samtidigt som markområden som tidigare brukats på annat sätt numera endast kan hävdas genom bete. Exempel på det senare är vissa strandängar och ängsytor som tidigare slagits och små åkerytor som inte längre kan brukas. I flera fall behöver alskogar, som uppkommit under senare delen av 1900-talet, avverkas med kostsam stubbfräsning för att snabbt rädda värdena knutna till strandängar. Betesmarkerna i det sörmländska landskapet består av ett stort antal små ytor, inte minst på öarna i Östersjöskärgården och i de stora sjöarna. Detta medför ökade kostnader. På öar, framförallt i Mälaren, är det svårt för arrendatorer att klara kostnaderna för djurtillsyn och transporter utan att få ekonomiskt stöd från Länsstyrelsens skötselanslag. I Östersjöskärgården finns kommunalt transportstöd som öbor kan söka för bl a färjetransporter. Kostnaden för betesmarkerna är alltså höga för att landskapet i länet är småbrutet, att flera områden måste restaureras, att ytan som egentligen betas är större än det som klassats som bete i figuren ovan och att många ytor kräver att Länsstyrelsen täcker höga beteskostnader under en restaureringsfas.

Figur 5. Arealfördelning av olika markslag och kostnader för dessa år 2010.

Även ädellövskogarna i länet kräver ofta restaurering och underhåll för att inte tappa sina värden som tidigare varit knutna till en av den agrara näringen hårdare utnyttjad skog. Igenväxning är ett stort hot mot flera områden.

I figuren ovan är delar av ängsmarkerna skötta genom bete istället för slåtter, på grund av de höga skötselkostnaderna för slåtter. Det är ofta mycket svårt att nå en kostnad lägre än ca 30 000 kr/ ha för en lieslåttermark. Därför ser kostnaden för ängsskötseln ut att vara lägre än den i själva verket är.

Länsstyrelsen i Södermanlands län har sedan 2004 fått en ökad schablonfördelning till förvaltningen, från 3 miljoner kronor till 8,5 miljoner kronor 2010 bl a på grund av skötselansvaret för Natura 2000-områdena (se Figur 3). Sedan dess har tilldelningen varit på samma nivå vilket i realiteten innebär en minskning av medel per skyddat område eftersom nya skyddade områden tillkommer varje år. Av redovisningen som Länsstyrelsen lämnar till Naturvårdsverket varje år av hur bidraget använts framgår tydligt att den största utgiftsposten är skötsel av markslag. Det stämmer även väl överens med andra Länsstyrelsers redovisningar till Naturvårdsverket. Det är alltså förvaltning av naturvärden som tar störst del av tilldelningen, vilket stämmer väl överens med syftet om att bevara naturvärdena i de skyddade områdena.

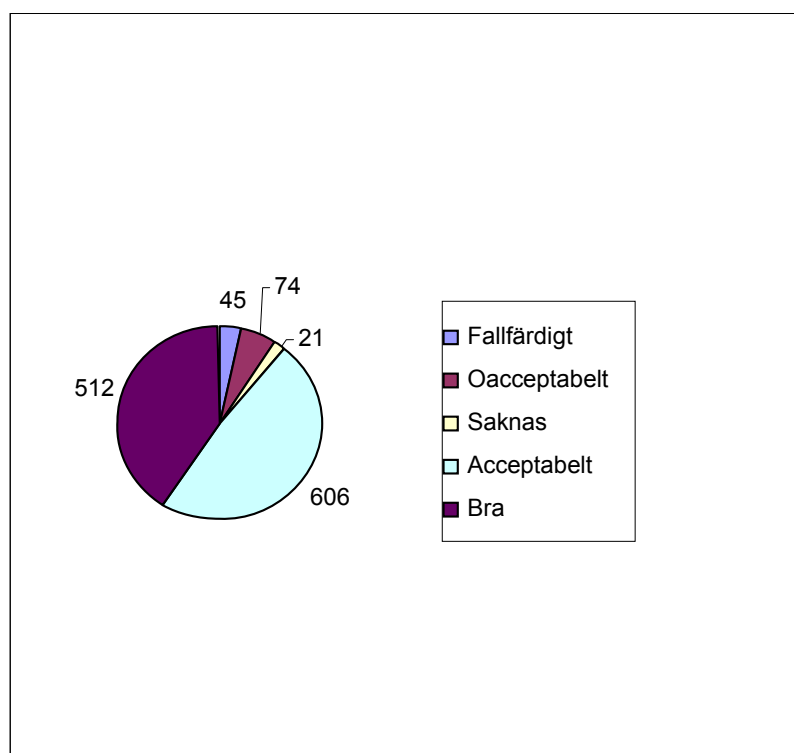
I takt med att antalet skyddade områden i länet ökar, anordningar för friluftslivet anläggs och fastighetsbeståndet åldras så ökar även utgifterna för dessa poster. Även på nationell nivå visar Naturvårdsverkets sammanställning av Länsstyrelsers redovisningar att kostnaderna för information, friluftsliv och byggnader ökar.

Fram till 2015 beräknas 30-40 nya naturreservat att bildas. För 20 av dessa områden är förhandlingen klar och beslut och skötselplan ska skrivas. I de resterande 20 områdena pågår fortfarande förhandlingar. De flesta av dessa 30-40 nya naturreservat är skogsreservat där det endast kommer att föreslås en begränsad skötsel av markslag. Den stora arbetsinsatsen kommer troligtvis att behövas för arbete med gränsutmärkning och framtagande av informationsskyltar, men även en del resurskrävande skötselinsatser t ex naturvårdsbränningar. Idag saknas nationella riktlinjer och strategi för hur avvägningen ska göras mellan bildandet av nya naturreservat och skötseln av befintliga naturreservat. Länsstyrelsen kan konstatera att det finns en risk för brist på förtroende för Länsstyrelsen på grund av obalansen mellan bildandet av nya naturreservat och brist på resurser för skötsel

av befintliga naturreservat. Länsstyrelsen uppfattar dock att det finns en förståelse för situationen hos berörda parter.

I länets skyddade områden ingår en stor mängd anordningar. Dessa kan vara bryggor, broar, rastplatser, dass och sopmajor med flera anordningar. Reservatsförvaltaren har ansvar för att anordningarna byggs, i enlighet med skötselplan, och att de sedan underhålls eller byts ut när de blivit utslitna. År 2009 genomförde Länsstyrelsen en inventering av samtliga anordningar på fastlandet i Södermanlands län, alltså även i reservat som förvaltas av andra än Länsstyrelsen. Det totala antalet anordningar var då 1258 st. Anordningarna statusklassades och resultatet redovisas i nedanstående figur (figur 6).

Inom kategorierna ”Fallfärdigt” och ”Oacceptabelt” finns de anordningar som är i omedelbart behov av åtgärd. Merparten av anordningarna (89 %) är dock i bra eller acceptabelt skick. I kategorin ”Saknas” återfinns de anläggningar som skötselplanerna anger ska byggas, men som ännu inte blivit utförda. Tyvärr saknas öarna i inventeringen och det bidrar till ganska stor missvisning eftersom det finns många anordningar på framförallt Östersjöskärgårdsöarna. Det är också några år sedan som inventeringen gjordes så den visar inte nuläget. Den ger ändå en ganska god översikt över statusen på anordningarna i länet och det ser i stort sett bra ut.

Figur 6. Status på anordningar i länets naturreservat.

En viktig förutsättning för förvaltningen och skötseln av naturskyddade områden är att tillräckliga resurser, i form av pengar och personal finns tillgängliga. Genom den snabbt ökande mängden naturskyddade områden samt ökade ambitioner i såväl naturvårds- som tillgänglighetsfrågor är det svårt att få den årliga schablonutdelningen från Naturvårdsverket och Länsstyrelsens personalresurser att räcka. Det finns ett stort behov att söka alternativa finansieringskällor som t ex EU:s miljöprogram LIFE+, landsbygdsprogrammets olika stöd och ersättningar, Naturvårdsverkets medel för särskilda insatser och investeringar eller från andra källor. Det är även viktigt att söka nya samarbeten och involvera t ex kommunerna mer i den löpande skötseln av de naturskyddade områdena.

1.6. En effektiv vård och förvaltning

I Naturvårdsverkets rapport *Effektiv skötsel av skyddade områden* (rapport 5505, 2005) föreslås ett antal grundläggande förutsättningar för kostnadseffektiva lösningar. Förvaltaren ska bland annat ha kunskaper om:

- Målet/målen för skötseln
- Olika skötselmetoder och deras relativa fördelar och nackdelar
- Kostnader för olika insatser (t ex slätter eller röjning per hektar)
- Utförare/leverantörer av naturvårdstjänster (dvs. om marknaden)

Andra viktiga faktorer är att:

- En rimlig balans råder mellan förvaltningspersonal och andra resurser för skötsel så att tid finns till att planera, upphandla och följa upp skötseln.
- Uppgifter om effekterna av åtgärderna inom skötseln och deras kostnader efterfrågas.
- Vinsterna med en regelstyrd upphandling står i rimlig proportion till de administrativa kostnaderna för att genomföra upphandlingen.

Naturvårdsverket genomförde under åren 2005-2008 en utvärdering av Länsstyrelsernas arbete med skötsel av naturskyddade områden. Syftet var att utvärderingen skulle öka kunskapen om arbetet, sprida kunskap mellan Naturvårdsverket och olika län samt att genom kunskapsspridning nå en kostnadseffektiv måluppfyllelse inom givna budgetramar.

Några förslag på utvecklingsområden för en effektivare vård och förvaltning i Södermanlands län som framkom i utvärderingen var:

- Ta del av goda exempel från andra län, t ex Västra Götalands arbete med tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning till skyddade områden.
- Öka samordningen med andra stöd (t ex olika EU-stöd).
- En tillgänglighetsklassning behöver göras av både befintliga naturreservat och fortlöpande vid bildande av naturreservat. Tillgänglighetsklassningen ska visa i vilka reservat som besökare kan förvänta sig en hög tillgänglighet. Länsstyrelsen anser att alla naturreservat ska vara tillgängliga för besökare men i olika grad. Dels för att det kan finnas behov av att skydda naturen, dels på grund av praktiska och ekonomiska begränsningar.
- Öka arealen miljöersättning på miljöersättningsberättigad mark.
- Arbetet med uppföljning av bevarandemål ska påbörjas.
- En ökad användning av SkötselDOS.
- En bättre integrering av ÅGP-arters (ÅGP = Åtgärdsprogram för hotade arter) behov i skötseln av skyddad natur.
- Kontinuerligt arbete med att förbättra hemsidan.
- Arbetsgruppen behöver stärka sin kompetens inom skötsel av vattenmiljöer, fastighetsförvaltning och ekonomi.
- För att sänka kostnaderna för förvaltningen kan en metod vara att göra satsningar på olika arbetsområden olika år, t ex arbeta med informationsinsatser ett år, bygga P-platser ett år, anlägga stigar ett år osv.

1.7. Samverkan med andra aktörer

Länsstyrelsen är en myndighet med bred kompetens inom många olika områden. Länsstyrelsen arbetar aktivt med flera arbetsområden som berör vård- och förvaltningsarbetet, t ex landsbygdsutveckling, kulturmiljö, integration, hållbar utveckling, miljömål, miljöövervakning och ersättningar till lantbruket. Det är viktigt för vård- och förvaltningsarbetet att ta tillvara den kunskap som finns inom myndigheten.

Vid sidan av Länsstyrelsens arbete med statligt skyddade naturområden bidrar andra aktörer i hög grad till skötseln av skyddad natur, t ex kommuner, markägare, Skogsstyrelsen, skogsbolag och skogsallmänningar. Kommuner, landsting och markägare svarar också ibland för förvaltningen av vissa statligt skyddade naturområden, som då vanligen ägs av respektive aktör.

En bra dialog är viktig för att Länsstyrelsen tillsammans med andra aktörer ska kunna arbeta mot gemensamma mål för våra skyddade naturområden. Det handlar inte bara om naturvårdsförvaltare utan också om exempelvis jägare, entreprenörer, olika föreningar m.fl. Det är viktigt för Länsstyrelsen att ta tillvara det stora lokala kunnandet som finns runt om i länet, skapa förankring och i slutändan också kostnadseffektiva lösningar för förvaltningen av våra skyddade naturområden. En bra dialog med omvärlden är nödvändig för att vi som naturvårdande myndighet ska klara uppdraget om bevarande och hållbart nyttjande av naturen.

Vår ambition är att detta program ska vara en utgångspunkt för en fruktbar dialog mellan Länsstyrelsen och våra samarbetspartners i skötseln av våra skyddade naturområden.

*Vid skärgårdsmarknaden på Stendörren samverkar ett flertal lokala aktörer med Länsstyrelsen.
Foto: Länsstyrelsen.*

DEL 2: Prioriteringar, mål och åtgärder för vård- och förvaltningsarbetet

Här beskrivs Länsstyrelsens i Södermanlands län inriktning på arbetet med skyddade naturområden och hur vi valt att prioritera insatser och resurser för att nå de regionala och nationella målen för naturvården. I denna del finns också en handlingsplan med mål och åtgärder för vård och förvaltningsarbetet inom områdena *Lokal delaktighet, Planer och förutsättningar, Friluftsliv och turism, Information, Skötsel av naturtyper och arter, Uppföljning och utvärdering* samt *Fastighetsförvaltning*.

Huvuddelen av åtgärderna avser naturreservaten och Natura 2000-områdena eftersom de utgör både det största antalet och den till ytan största andelen av länets skyddade natur. I många fall är värdefulla naturområden skyddade både som naturreservat och Natura 2000-område.

2.1. Utgångspunkter för vård och förvaltningen

En fungerande vård och förvaltning kräver att tydliga ställningstaganden görs mellan vad som behöver göras för att nå målen för naturvårdspolitiken såväl som målen i våra styrdokument och vad som är realistiskt att utföra med de resurser och förutsättningar vi har. Vi måste göra prioriteringar, vilket innebär att vi gör avkall på vissa mål till fördel för andra. Vår strävan är att hitta en god balans där vi får ut så mycket naturvårds- och friluftslivsnytta som möjligt med de resurser vi har att tillgå.

Utgångspunkten för arbetet med naturskyddade områden är att förvaltningen ska vara väl fungerande, effektiv och ändamålsenlig. Den löpande vård och förvaltningen, det vill säga de återkommande åtgärderna för upprätthållande av naturvärden, kulturmiljövärden och rekreationsvärden, måste fungera om vi ska nå syftet med skyddet. Men det måste också finnas utrymme för genomförande av punktinsatser, som exempelvis naturvårdsbränningar, investeringar i byggnader, eller genomförande av tillgänglighetsanpassningar för personer med funktionsnedsättning.

Vid valet av prioriteringar, mål och åtgärder för de närmaste fem åren har vi utgått från att de resurser vi har att tillgå för förvaltningen är ungefär desamma som idag, med en viss uppräknings som en konsekvens av nya skyddade områden. Den absolut största delen av finansieringen kommer i form av medel från Naturvårdsverket genom anslaget för åtgärder för värdefull natur (1:3). 2011 uppgick anslaget till 8,7 miljoner kronor. Till detta kommer intäkter från framför allt fastighetsförvaltningen, miljöersättningar, Landsbygdsprogrammet och LIFE-medel, men de utgör bara några få procent av de totala intäkterna.

Förutsättningen för att vi ska nå våra mål är inte bara beroende av de befintliga personella och ekonomiska resurserna. De är också starkt beroende av våra val av inriktning för vård och förvaltningen och våra arbetsmetoder.

2.2. Vägledande principer för arbetet med skyddade naturområden

För att tydliggöra Länsstyrelsens inriktning för arbetet med skyddade naturområden har vi tagit fram nio vägledande principer. Utgångspunkten vid framtagandet av dessa har varit att säkerställa att de skyddade områdenas natur-, kulturmiljö- och friluftslivsvärden bevaras eller stärks samtidigt som hänsyn tas till resurser och andra förutsättningar. För att kunna bevara och stärka dessa värden är det även viktigt att andra aktörer är engagerade i arbetet.

Våra vägledande principer är:

1. Naturvärden ska bevaras och utvecklas enligt beslut, skötselplaner, bevarandeplaner och andra styrdokument. Ny kunskap som tillkommit ska beaktas.

2. Kulturmiljövärden i skyddade områden, t ex landskapselement och byggnader i odlingslandskapet, bör tas tillvara och utvecklas.
3. De skyddade områdena ska där så är möjligt och lämpligt göras tillgängliga och attraktiva för besökare. Aspekter som folkhälsa, tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning, barnperspektiv, jämställdhet, integration, utbildning och pedagogisk verksamhet ska beaktas. Länsstyrelsen ska i dessa frågor samarbeta med externa aktörer som besitter kunskaper inom nämnda områden.
4. Verksamheten ska ta tillvara möjligheten till landsbygdsutveckling genom lokal delaktighet, t ex skapa sysselsättning genom skötseluppdrag.
5. Kunskapen om de skyddade områdena ska öka genom bättre dokumentation. Vård- och förvaltningspersonalen ska öka sin kompetens genom att delta i kunskaps- och erfarenhetsutbyte med forskare, andra naturvårdsförvaltare, markägare med flera.
6. Skötselåtgärder och bevarandemål ska följas upp och utvärderas med syfte att utveckla och förbättra verksamheten.
7. Verksamheten ska bedrivas med höga miljökrav på varor och tjänster, t ex vid upphandling.
8. Vård och förvaltningsarbetet ska ske på ett kostnads- och tidseffektivt sätt. Där så är möjligt sker samordning med andra aktörer.
9. Myndighetsutövning och skötselverksamhet ska hållas åtskilda vad gäller prövning av ärenden samt tillsynsändamål.

2.3. Prioriteringar under perioden 2012-2016

Under programperioden, som sträcker sig över fem år (2012-2016), har vi valt att prioritera nedanstående verksamheter där vi ser särskilt stora behov. Länsstyrelsen har inte gjort någon inbördes prioritering mellan verksamhetsområdena. Bedömningen har gjorts utifrån var behovet är störst och var det finns störst utvecklingspotential för en bättre vård och förvaltning.

De prioriterade verksamheterna är:

- Basnivå i alla skyddade områden
- Fastighetsförvaltning
- LIFE-projekt
- Skötsel av prioriterade naturtyper och arter
- Tillgänglighet
- Uppföljning

Basnivå i alla skyddade områden innebär att alla naturreservat åtminstone ska ha en tydlig gränsutmärkning och ha en informationsskylt med bl a reservatets värden och föreskrifter samt att fågel- och sälskyddsområden ska ha tydliga gränsutmärkningar. Naturminnen ska också vara utmärkta. Framöver ska även naturvårdsavtal märkas ut men hur detta ska ske är under utredning.

Fastighetsförvaltning omfattar allt från nyttjanderättsupplåtelser (jordbruks-, jakt-, fiske-, bostadsarrenden) till ansvar för drift och underhåll av byggnader och anläggningar m m på de statligt ägda fastigheterna. Detta område har varit kraftigt eftersatt i flera år och en samlad överblick saknas. Det finns stora behov av att dels se över och hantera nyttjanderättsupplåtelseerna, dels att komma ikapp med drift, underhåll och investeringar i byggnader och anordningar. De två sistnämnda är dock beroende av medel från Naturvårdsverket.

LIFE-projekt. Åtgärder inom de pågående LIFE-projekten *Mälaren Inner Archipelago* (MIA) som pågår till 2014 och *LIFE Crassus* som pågår till 2016 prioriteras. Om vi får igenom ansökan kommer även åtgärder inom LIFE-projektet *Coast benefit* att prioriteras.

Skötsel av prioriterade naturtyper och arter. Under programperioden kommer merparten av skötselmedlen att användas för löpande skötsel i skyddade områden. Restaureringsinsatser genomförs huvudsakligen med hjälp av externa medel. En översyn av vilka naturtyper och arter som är prioriterade att arbeta med under programperioden kommer att ske i början av programperioden. Exempel på dessa kan vara värdefulla naturtyper inom odlingslandskapet, skog som är möjlig att bränna, limniska och marina miljöer samt prioriterade arter inom skyddade områden.

Tillgänglighet handlar bland annat om att besökare ska kunna ta sig ut till skyddade områden, nyttja anordningar på platsen och kunna tillgodogöra sig information. En del områden har goda förutsättningar för en hög tillgänglighet medan andra är svåra att nå eller har känsliga naturmiljöer och därför är mindre lämpade för besökare. För att tydliggöra detta ska en besöksklassning av länets naturreservat göras. Här ska barnperspektivet, möjligheter för personer med funktionsnedsättning, integration och naturturism beaktas.

Uppföljning och utvärdering är nödvändig för att få överblick och effektivisera naturvårdsarbetet. Uppföljningen hjälper oss att identifiera och åtgärda eventuella brister i vård och förvaltningen, men är också ett sätt att prioritera rätt insatser. I takt med att antalet skyddade områden ökar så ställs högre krav på bra uppföljningssystem för vård och förvaltningen. Sådana system är Naturvårdsverkets datasystem SkötselDOS och FIDOS. Det finns stora resursbesparande vinster att göra genom att bland annat digitalisera, sammanställa och tillgängliggöra all den kunskap, information och dokument som behövs för att göra rätt bedömningar i vård och förvaltningen av skyddade naturområden och de natur- och kulturvärden, byggnader och anordningar som finns där.

Gränsutmärkning och informationstavla i alla naturreservat ska prioriteras högt under programperioden.

Foto: Länsstyrelsen

2.4. Handlingsplan

I handlingsplanen konkretiseras de faktiska insatserna för perioden eftersom det är här de beskrivs i form av mål och åtgärder. Länsstyrelsen har valt att följa den övergripande indelningen i Naturvårdsverkets Värna Vårda Visa – program.

I Naturvårdsverkets program *Värna Vårda Visa – Ett program för att bättre förvalta och använda naturskyddade områden 2005-2015* (uppdaterat mars 2011) delas arbetet med vård och förvaltningen av skyddade områden in i sex områden. Dessa områden är:

- Lokal delaktighet
- Planer och förutsättningar
- Friluftsliv och turism
- Information
- Skötsel av naturtyper och arter
- Uppföljning och utvärdering

Dessutom ingår *Fastighetsförvaltning* i arbetet med vård och förvaltning av skyddade områden. Detta område behandlas särskilt under ett eget avsnitt nedan.

I handlingsplanen finns även en prioriteringsordning med i tabellerna med mål och åtgärder. Denna prioritering styrs av prioriteringen i avsnitt 2.3. Mål som anges som prioritet 1 ska genomföras under programperioden och mål som anges som prioritet 2 bör genomföras under programperioden. En avgörande förutsättning för att kunna genomföra de föreslagna åtgärderna är dock att det finns resurser för dessa.

2.4.1 Lokal delaktighet

I arbetet med skyddade områden är det viktigt att de åtgärder som planeras och vidtas är väl förankrade lokalt. I de fall som de skyddade områdena har privata markägare deltar dessa ofta i reservatens skötsel. Länsstyrelsen håller fortlöpande kontakt med företrädare för länets Naturskyddsförening, Friluftsförbundet, Sörmlandsleden med flera föreningar i frågor som rör skötsel i skyddade områden. Länsstyrelsen har tecknat ett 20-tal avtal om naturvårdskap med lokala entreprenörer och boende/markägare i våra skyddade områden.

I regleringsbrevet 2010 fick länsstyrelserna i uppdrag att bilda en s k *Samrådsgrupp för naturvård*. Tanken är att dessa möten ska beröra naturvårdsarbetet i länet och innehållet ska bestämmas av mötesdeltagarna gemensamt. Sammanställande är Länsstyrelsen och mötena ska hållas årligen. I gruppen ingår representanter från kommunerna, Skogsstyrelsen, markägarorganisationer, privata skogsbolag, intresseorganisationer, företrädare för jaktfrågor m fl.

Länsstyrelsen i Södermanlands län har ramavtal med ca 10 entreprenörer som utför praktiska skötselåtgärder i de skyddade områdena. Därutöver är det flera markägare/arendatorer som utför åtgärder i de reservat de är verksamma i. Den lokala delaktigheten i reservatsskötseln ger en positiv acceptans till det naturvårdsarbete som sker inom länet och gynnar lokala småföretag.

Det finns ett behov av att hitta en lämplig nivå på, och former för, lokal delaktighet. Här kan goda exempel hämtas från t ex från LONA-projekt (LONA = lokala naturvårdsprojekt) och andra län. Idag arbetar Länsstyrelsen med fyra skötselråd, för reservaten Gripsholms hjorthage, Sparreholms ekhagar, Ridö-Sundbyholmsarkipelagen samt Söderfjärden. Vi stöder utbildning för skolor genom att delta i styrgruppen för Sörmlandskustens naturskola och står för vissa kostnader i samband med elevernas vistelse på Sävö. Länsstyrelsen har även ett samarbete med naturskolan i Eskilstuna kommun.

Fältpersonal som arbetar med tillsyn i fågel- och sälskyddsområden ska vara utbildade och tillförordnade naturvårdsvakter. En naturvårdsvakt får avvisa den som t ex vistas inom ett fågelskyddsområde utan att vara berättigad till det. Länsstyrelsen ska se över benämningen av övrig fältpersonal som är verksam i de skyddade områdena.

MÅL	ÅTGÄRDER
Prioritet 1	
Entreprenörer inom skötsel av natur genomför arbetet med god kvalitet.	Utbildningsinsatser erbjuds regelbundet, t ex restaurering av hagmarker, lieslätter m m för naturvårdsentreprenörer inom länet.
Utökat samarbete med naturskolan i Eskilstuna kommun.	Ha ett årligt möte med naturskolan i Eskilstuna kommun.
Ett mer enhetligt arbetssätt för fältpersonal och entreprenörer fastställt 2014.	Se över terminologi och befogenheter för fältpersonal och entreprenörer som utför naturvårdsarbete för Länsstyrelsen. Se över ansvar för tillsynsverksamheten i fågel- och sälskyddsområden.
Länsstyrelsen har ett gott samarbete med externa aktörer t ex kommunekologerna, Skogsstyrelsen, markägareorganisationer och ideella organisationer.	Årliga möten med Samrådsgrupp för naturvård. Träffar med kommunekologer och Skogsstyrelsen hålls vid behov för att diskutera aktuella ämnen t ex LONA (Lokala naturvårdssatsningar), tätortsnära natur, reservatsbildning m m. Länsstyrelsen vill höja ambitionen vad gäller deltagande i kommunala och Skogsstyrelse-arrangemang. Regelbundna träffar med ideella föreningar för naturvård och friluftsliv.
Prioritet 2	
Fältpersonal som arbetar med tillsyn av fågel- och sälskyddsområden har naturvårdsvaktsutbildning senast 2014.	Se över vilka som ska gå naturvårdsvaktsutbildning.
Operativ fågelskyddstillsyn liksom annan tillsyn i skyddad natur, ska framöver finansieras av ramanslaget då detta är myndighetsutövning.	Föra över all kostnad för fågelskyddstillsyn från vård- och förvaltningsanslaget till ramanslaget. Arbetet med fågelskyddstillsynen leds och planeras framöver av den personal som arbetar med övrig tillsyn enligt miljöbalken.
Länsstyrelsen ska arbeta för att tätortsnära naturreservat, där kommunerna själva är markägare, ska förvaltas av kommunerna själva.	Länsstyrelsen för diskussion med kommuner där detta är aktuellt. I de fall detta inte är möjligt bör skötselråd med Länsstyrelsen, kommunen, arrendator/brukare, skolor, föreningar m fl bildas för bättre samarbete och bättre samordning av resurser i området.

2.4.2 Planer och förutsättningar

Alla naturreservat och Natura 2000-områden ska ha skötselplaner respektive bevarandeplaner. Det saknas idag fastställd skötselplan för ca 10 statliga naturreservat. Dessutom finns behov av att revidera många skötselplaner. Motiv för revidering kan vara att skötselplanen är föråldrad, till exempel kan tydliga bevarandemål saknas för reservatet eller att skötselåtgärderna saknar relevans. Nyvunnen kunskap kring vissa naturtyper och arter kan också utgöra skäl för revidering. Åtgärdsprogram för hotade arter ska beaktas vid översyn av planer. Med anledning av översynen av naturtyper, arter och gränser inom Natura 2000-områdena finns behov av att revidera de flesta bevarandeplanerna.

Enligt riktlinjer från Naturvårdsverket ska Länsstyrelsen fastställa uppföljningsplaner med målandikatorer för alla skyddade områden (Uppföljning av skyddade områden i Sverige. Riktlinjer för uppföljning av friluftsliv, naturtyper och arter på områdesnivå, rapport 6379, juni 2010).

För många typer av avtal (stängsling, restaureringar, bete, slätter, naturvårdsavtal, uppföljningsavtal m m) finns bra mallar att arbeta med, både Naturvårdsverkets och mallar framtagna på Länsstyrelsen. För några avtalstyper saknas dock malldokument.

Naturvårdsverket har tagit fram ett IT-stöd för arbetet med vård och förvaltning och åtgärder för hotade arter, SkötselDOS. Systemet ska underlätta för Länsstyrelsens planering, genomförande och uppföljning av åtgärder. Idag används systemet till viss del i vård- och förvaltningsarbetet men inte alls i arbetet med åtgärder för hotade arter. I de statligt bildade reservat som förvaltas av externa aktörer, avser Länsstyrelsen att inhämta uppgifter om skötselåtgärder genomförda under året för att kunna lägga in i SkötselDOS.

Inför bildande av nya naturreservat sker samråd mellan naturskyddshandläggare och de som arbetar med förvaltning av skyddade natur för avstämning av skötselinriktning och planerade åtgärder. Det är viktigt att alla nödvändiga servitut och avtal som reglerar tillgänglighet till området är klara när vård- och förvaltningsarbetet tar vid. Naturskyddshandläggarna registrerar anordningar, skötselåtgärder samt servitut och avtal i nya naturreservat i SkötselDOS.

Vård- och förvaltningsgruppen gjorde en kompetenskartläggning hösten 2010. Kartläggningen behöver följas upp och kompletteras med en kompetensutvecklingsplan.

MÅL	ÅTGÄRDER
Prioritet 1	
Få kännedom om revideringsbehovet av skötselplaner/beslut och bevarandeplaner senast 2014.	Alla skötselplaner och bevarandeplaner bedöms avseende revideringsbehov och en plan för arbetet upprättas.
Vård- och förvaltningsgruppen ska ha ett mer enhetligt och effektivt arbetssätt 2013.	Ta fram interna styrdokument/policys/strategier (t ex prislistor, metodbeskrivningar, ansvarsområden, förteckning över skyltmaterial m m) Köp in nödvändig fältutrustning (t ex smartphones med kamera och GPS) för ett mer effektivt fältarbete.
Länsstyrelsen arbetar fortlöpande med SkötselDOS senast 2012.	Allt arbete i skyddade områden och för ÅGP-arter ska läggas in i SkötselDOS. Skapa rutiner för arbetet med SkötselDOS. Ta fram en fältblankett för inrapportering i

	SkötselDOS.
Vård- och förvaltningsmedlen ska kompletteras med externa medel för skötsel under hela programperioden.	Sök pengar från landsbygdsprogrammet (Utvald miljö- Specialinsatser för natur- och kulturvärden i odlingslandskapet, Skogens mångfald från Skogsstyrelsen), EU:s socialfond, LIFE + och HaV (Havs och vattenmyndigheten). Se Riksantikvarieämbetets sammanställning av externa medel.
De områden som sköts med slåtter eller bete och saknar miljöersättningsfinansiering och där sådan finansiering är möjlig ska ha det så fort som möjligt.	En plan upprättas för de eventuella områden där brukare inte sökt miljöersättning. En plan tas fram för områden med marker som efter restaureringsåtgärder kan söka miljöersättning. Genom årliga genomgångar håller vård och förvaltning koll på vilka nytillkomna områden som finns där skötseln kan finansieras med miljöersättning.
Vård- och förvaltningsarbetet följer Naturvårdsverkets miljöpolicy.	Genomgång av Naturvårdsverkets miljöpolicy och vid behov förändring i vårt arbete.
Prioritet 2	
De mest angelägna skötselplanerna och bevarandeplanerna är reviderade år 2016.	Skötselplaner och bevarandeplaner med stort revideringsbehov revideras enligt planen för revideringen.
Kvalitetssäkring av data och komplettering i SkötselDOS är genomfört senast år 2016.	Successivt kvalitetssäkras data och återstående vård- och förvaltningsmaterial läggs in i SkötselDOS.
Information om genomförda skötselåtgärder i statliga reservat, som förvaltas av andra aktörer än Länsstyrelsen, registreras löpande i SkötselDOS senast 2013. Länsstyrelsen ansvarar för registreringen.	Länsstyrelsen tar fram en blankett för årets genomförda skötselåtgärder för externa förvaltare av statliga reservat. Länsstyrelsen begär årligen in dessa uppgifter.
Behovet av kompetensutveckling klarlagt 2012.	Följ upp kompetenskartläggningen och gör en plan för kompetensutveckling.

*Miljöersättning är en viktig förutsättning för skötseln i många skyddade områden.
Foto: Hans Sandberg, Länsstyrelsen.*

2.4.3 Friluftsliv och turism

I detta område ingår friluftsliv, turism och rekreation. Den skyddade naturen är en tillgång för friluftslivet och områdena ska vara tillgängliga för besökare. Särskilt de tätortsnära naturreservaten är av stor vikt för närboendes rekreation och utgör därför en tillgång för kommuninvånarna. Därför är det viktigt att dessa områden görs mer tillgängliga för olika målgrupper. För att tydliggöra för besökare och med hänsyn till Länsstyrelsens begränsade resurser är det angeläget att göra en klassning av länets skyddade områden i hur tillgängliga områdena ska vara. Exempel på perspektiv som bör beaktas i samband med en klassning är tillgänglighet för barn och personer med funktionsnedsättning samt integration och naturturism. Länsstyrelsen ser gärna att även de kommunala naturreservaten ingår i besöksklassningen. Vid kommunernas klassning, som gärna görs i dialog med Länsstyrelsen, är det önskvärt att kommunerna använder samma metodik som Länsstyrelsen.

Människor har olika önskemål och behov vid besök till skyddade områden. Därför är det bra att ta reda på mer om besökarna i de skyddade områdena för att kunna göra områdena mer tillgängliga. Alla reservat har inte den servicegrad som bevarandemålen i skötselplanen anger. Till exempel saknas ibland stigar och P-platser. Stigar och övriga anordningar med viss anpassning för personer med funktionsnedsättning finns idag i ett fåtal av de statliga naturreservaten i länet (Stendörren, Krampan, Nynäs, Kalkbro, Svanviken och Sörfjärden). Anledningen är både personell och ekonomisk resursbrist.

Länsstyrelsen i Södermanlands län förvaltar Stendörrens naturum. Naturum fungerar som en informationskanal för framförallt natur- och kulturhistorien i Stendörrens naturreservat, men även för länets övriga skyddade områden. Varje sommar arrangerar naturum en rad olika aktiviteter. Naturum har en egen planering för sin verksamhets mål och aktiviteter på kort och lång sikt. På Stendörren pågår en översyn av tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning.

Överlämningen från naturskydd kan förbättras så att det blir tydligt vilka anordningar som får byggas samt var och hur de får byggas, men också vilka som inte får byggas enligt överenskommelse med markägare. Detta kommer att bli tydligare genom att dessa uppgifter ska läggas in i SkötselDOS. I samband med samrådet mellan vård och förvaltning och naturskydd vid reservatsbildningen tas även tillgänglighetsfrågorna upp.

MÅL	ÅTGÄRDER
Prioritet 1	
Särskilt besöksintressanta områden är identifierade senast 2013. Information om områdena är lättillgänglig för allmänheten senast 2016.	Alla naturreservat besöksklassas enligt beprövad metod. Arbetet görs i nära samarbete med externa aktörer t ex kommuner, Skogsstyrelsen och länshandikappsrådets arbetsgrupp för tillgänglig natur. I samband med reservatsbildning klassas nya reservat enligt besöksklassningen och ambitionen vad gäller anordningar i reservatet anpassas efter klassningen. Besöksklassningen och vilka anordningar och anpassningar som besökarna kan förvänta sig redovisas på ett tydligt sätt på Länsstyrelsens hemsida.
90 % av anordningarna i skyddade områden håller skick ”acceptabelt” eller ”bra” senast 2016.	Besiktning sker löpande med hjälp av fältblankett. Resultatet rapporteras in i SkötselDOS. En fältblankett för besiktningsarbetet, som är anpassad efter skötselDOS, tas fram. Länsstyrelsen prioriterar arbete med tillgängliggörande anordningar (t ex vägvisning, P-platser, stigar) i särskilt besöksintressanta områden. I övriga områden prioriteras åtgärder för att uppnå basnivå (gränsutmärkning och informationsskylt). Anläggningar med höga krav på säkerhet ska besiktigas av sakkunnig personal.
Prioritet 2	
En plan för besöksräkning finns senast 2013.	De besöksräkningar som hittills genomförts sammanställs och utgör underlag vid framtagande av plan för kommande besöksräkningar.
En besökarundersökning kring länets naturreservat och behov av anordningar senast 2016.	Genomförs genom t ex blankett vid guidningar eller enkät på Länsstyrelsens hemsida.
Senast 2016 har Länsstyrelsen en bild av hur fisketurism kan användas för att få fler besökare i skyddade områden.	Länsstyrelsen tar fram en strategi för hur fisketurism ska utvecklas inom skyddade områden

2.4.4 Information

Att informera om de skyddade områdena är nödvändigt för att besökare ska hitta ut och uppleva områdena. Länsstyrelsens arbete med information och besöksanordningar som entréskyltar och vägvisning till reservaten pågår kontinuerligt då nya reservat tillkommer och då anordningarna i äldre reservat behöver förnyas. Tyvärr saknas aktuella skyltar i flera reservat. Information om länets skyddade områden sprids till allmänheten genom Stendörrens naturum, broschyrer och skrifter, hemsidan, naturguidningar och träffar med olika aktörer ute i länet. Länsstyrelsen tog under 2009 fram en utflyktsguide med 20 besöksvärda skyddade områden. Enskilda foldrar för skyddade områden finns idag för något färre än 10 naturreservat.

En viktig kanal ut till besökare med ny eller uppdaterad information är Länsstyrelsens hemsida. Här kan flera förbättringar göras, bl a vad gäller kartor och aktiviteter på gång. Idag uppdateras inte hemsidan regelbundet.

Bra gränsutmärkningar till naturreservat är ett grundkrav i ett skyddat område. Målning och röjning längs gränser av naturreservat pågår och arbetet fortsätter i takt med att nya reservat bildas och gamla gränser behöver målas om. Länets fågel- och sälskyddsområden ska vara gränsutmärkta. Det finns dock brister i länets gränsutmärkning. Naturminnena i länet ska vara uppmärkta med naturminnesskylt. Här finns också behov av att se över märkningen.

Åtgärder som tydlig vägvisning till områdena från allmänna vägar är i många fall avgörande för att besökare lätt ska hitta områdena. I den mån det går att ta sig ut kollektivt bör detta också beskrivas på t ex Länsstyrelsens hemsida.

I länet genomförs årligen ett antal guidningar i olika naturområden. Guidningarna genomförs av lokala guider med kunskaper inom olika områden. Länsstyrelsen har kontinuerligt stärkt guidernas kompetens genom skilda föreläsningar, t ex om allemansrätten, om insekter samt hur en guide bör uppträda. Det finns möjligheter att på olika sätt utveckla guideverksamheten så som ett tätare samarbete med olika aktörer och pågående projekt, t ex integrationsprojekt.

Även Stendörrens naturum fungerar som en informationskanal för Länsstyrelsens arbete med natur- och miljöfrågor i länet. Informationen förs ut genom föreläsningar, guidningar och utställningar vid naturum. Naturum används i det pedagogiska arbetet på flera skolor och inom naturskoleverksamheten. Grundskolor från närliggande kommuner har möjlighet att besöka Stendörrens naturreservat och naturum samt Sävö naturreservat (Sörmlandskustens naturskola).

MÅL	ÅTGÄRDER
Prioritet 1	
Alla nya naturreservat ska vara gränsutmärkta inom ett år efter att beslut om reservatet fattats.	Fortlöpande arbete med gränsutmärkning för alla nya naturreservat. Planering för gränsutmärkning av nya objekt sker i slutfasen av bildandet i samarbete mellan förvaltare och reservatsbildare. Detta arbete sker kontinuerligt i samband med reservatsbildningen.
Samtliga naturreservat ska vara godtagbart gränsutmärkta senast 2015.	Gränsutmärkningar och andra märkningar ska kontinuerligt kontrolleras och brister åtgärdas.
Samtliga fågel- och sälskyddsområden i länet är godtagbart gränsutmärkta senast 2016.	Gå igenom gränsutmärkningar inom samtliga länets fågel- och sälskyddsområden och förbättra dessa.

Samtliga naturminnen i länet är utmärkta senast 2016.	Gå igenom utmärkning av samtliga länets naturminnen och förbättra dessa.
Alla naturreservat ska uppnå basnivå vad gäller informationsskyltar senast 2016. Alla nya naturreservat ska ha en informationsskylt uppsatt inom tre år efter att beslut om reservatet fattats.	Producera nya informationsskyltar där behovet finns. Behovet hämtas från SkötselDOS. Fortlöpande arbete med informationsskyltar sker för alla nya naturreservat. Planering för framtagande av informationsskyltar av nya objekt sker i slutfasen av bildandet i samarbete mellan förvaltare och reservatsbildare.
Bättre information om skyddade naturområden finns tillgänglig på Länsstyrelsens hemsida och i foldrar/skrifter senast 2016.	Information om skyddade områden, deras värden och vad besökaren kan uppleva där ska uppdateras löpande på Länsstyrelsens hemsida. Information om vilka av länets naturområden som är särskilt anpassade för personer med funktionsnedsättning, barn och andra grupper med särskilda behov ska finnas tillgänglig på Länsstyrelsens hemsida och därefter uppdateras löpande. En prioritering för framtagande av foldrar om bl a skyddade områden tas fram.
Kunskap om våra skyddade områden förmedlas av kunniga guider vid årligen återkommande guidningar i olika naturområden.	Naturguidningar genomförs i ett trettiootal naturreservat årligen. Guidningarna genomförs huvudsakligen av lokala guider. Årliga träffar med guiderna genomförs.
Prioritet 2	
Utflyktsguiden trycks på engelska och eventuellt något annat språk senast 2014.	Skriften sprids på samma sätt som den första upplagan av Utflyktsguiden, dvs brevlådor i utvalda områden, turistbyråer, möjlighet att beställa från Länsstyrelsen m m.
Informationstexter på engelska ska finnas tillgängliga på webben för de särskilt besöksintressanta områdena senast 2016.	Översätt texter till engelska och lägg ut på webben.
Öka allmänhetens kunskap och intresse för skyddad natur genom att anordna reservatsinvigningar fortlöpande.	Invigning av nybildade naturreservat sker fortlöpande.

Naturguidningar med kunniga guider är ett viktigt sätt att nå ut med kunskaper om våra skyddade områden till allmänheten. Foto: Länsstyrelsen.

2.4.5 Skötsel av naturtyper och arter

Skötseln av naturtyper och arter är avgörande för bevarandet av naturvärdena i länets skyddade områden. De skötselåtgärder som ska genomföras står i skötselplaner och bevarandeplaner för de skyddade områdena. Men på grund av resursbrist är det svårt att kunna genomföra alla de föreslagna åtgärderna inom rimlig tid. Därför är det viktigt att fokusera på de naturtyper och arter som är särskilt viktiga i det sörmländska landskapet. En översyn av vilka naturtyper och arter som kommer att prioriteras i skötselarbetet kommer att ske i början av programperioden. Under programperioden kommer löpande skötsel att prioriteras framför restaurering.

Länsstyrelsen har god kännedom om vilka skötselbehov som föreligger inom naturreservaten. Däremot saknas för närvarande en överblick över läget i samtliga Natura 2000-områden. Genom samverkan med Landsbygdsenheten håller kunskaperna om skötselbehovet på att byggas upp i naturtyper som utgörs av odlingslandskap.

Fram till 2015 beräknas 30-40 nya naturreservat att bildas i Södermanlands län. De flesta av dessa är skogsreservat där det endast kommer att föreslås en begränsad skötsel av markslag. Havsområden kommer också att vara en naturtyp som kommer att få ett starkare skydd framöver, antingen genom revidering av naturreservatsbeslut eller genom att bilda nya naturreservat.

Medel från landsbygdsprogrammet (Utvald miljö) utgör ett viktigt komplement, både inom och utanför skyddade naturområden, vid restaureringar av värdefulla odlingslandskap. För reservat med betesmarker och ängsmarker

strävar vi efter att brukaren själv söker miljöersättning. Under förordande omständigheter, t ex vid bete på öar eller där en lokal djurhållare saknas och det blir långa resor för djurtillsyn, utgår i enstaka fall ekonomiskt stöd från vård- och förvaltningsmedlen.

För att effektivisera arbetet inom vård och förvaltning/åtgärder för hotade arter, och därmed minska kostnaderna, kan särskilda insatsområden bestämmas för olika år. Exempel på sådana insatsområden som Länsstyrelsen kan arbeta med är frihugning av värdefulla träd, vassbearbetning, åtgärder för prioriterade arter i flera områden samma år, anläggning av P-platser, stigar och andra besöksanordningar.

Vård- och förvaltningsarbetet är i så hög grad som möjligt miljöanpassad, framförallt när det gäller val av virke för t ex stängsel, vissa typer av spänger och skylttavlor. Ek och lärk används alltid i den mån det finns tillgång till sådant material. Länsstyrelsen strävar efter att nyttja allt ek- och lärkvirke som avverkas i samband med restaureringar. Länsstyrelsen använder alkylatbensin till motorsågar, slättermaskiner och andra maskiner.

MÅL	ÅTGÄRDER
Prioritet 1	
Ta fram de för länet prioriterade naturtyperna och arterna, som vi ska jobba aktivt med under programperioden, senast 2012.	Ta fram prioriterade naturtyper och arter inom länet.
Länsstyrelsen har en heltäckande bild av kostnaderna för skötsel i odlingslandskap senast 2012.	Se över var våra medel för odlingslandskapsåtgärder går idag och hur vi kan minska kostnaderna för dessa.
Ha kunskap om skötselbehovet i samtliga Natura 2000-områden senast 2016.	Genomgång av Natura 2000-områden i odlingslandskapet med Landsbygdsenheten. Genomgång av skötselbehovet inom övriga Natura 2000-områden.
Prioritet 2	
Peka ut funktionsavsnitt i landskapet senast 2015.	Analysera kärnområden (s k ”hotspots”) i landskapet för hotade arter och skyddade områden. Utgå från befintligt material t ex Strategi för skydd av skog, Program för bevarande för natur- och kulturmiljövärden i odlingslandskapet, Ängs- och betesmarksinventeringen samt Regional landskapsstrategi för biologisk mångfald. Arbetet med dessa samordnas för att få mer gjort för pengarna (Vård- och förvaltningsmedel respektive medel för arbete med åtgärder för hotade arter).
*Tre naturvårdsbränningar i skog ska genomföras under programtiden. Det långsiktiga målet är att genomföra naturvårdsbränning på 10 ha/år, 7 av 10 år. Utveckla arbetet med småskaliga naturvårdsbränningar under programperioden.	Skaffa kompetens och utrustning för naturvårdsbränning. Upphandla åtgärden. Samordna arbetet med andra län. Lista lämpliga objekt för denna skötselmetod senast 2013. Genomför årliga småskaliga naturvårdsbränningar i t ex odlingslandskap.
*Ha kunskap om möjliga åtgärder och prioriterade arter inom limniska miljöer senast 2016.	Ta fram prioritering för åtgärder i limniska miljöer. Genomgång av skötsel- och bevarandeplaner samt vattendomar för att se vilka

	åtgärder som är möjliga. Ett underlag för prioritering är även prioriterade arters förekomst i skyddade områden i limniska miljöer. Sök externa medel (t ex från HaV) för detta arbete.
*Ha kunskap om möjliga åtgärder och prioriterade arter inom marina miljöer senast 2016.	Revidering av beslut och skötselplaner för att möjliggöra de mest prioriterade åtgärderna. Ta fram prioritering för åtgärder i havsmiljöer. Sök externa medel (t ex från HaV) för detta arbete.

* Skötselåtgärder som är förslagna för programperioden. De kommer att ses över efter arbetet med prioritering av naturtyper och arter.

Naturvårdsbränningar i skog är en skötselmetod som Länsstyrelsen vill prioritera under programperioden för att gynna brandpräglade arter. Foto: Länsstyrelsen.

2.4.6 Uppföljning och utvärdering

Skötselplaner som är från 1970-talet och tidigare har som regel mycket knapphändig information kring bevarandevärden. I bästa fall finns naturtyper och vissa artgrupper nämnda. Först på 1980-talet började planerna blir lite mer fylliga, framför allt gällande biologiska värden och friluftsliv och i vissa fall även geologiska beskrivningar. Under 1990-talets början ökade kunskaperna om markanvändningshistorik. Sedan mitten av 1990-talet beskrivs relevanta bevarandevärden i samtliga reservat. Även uppföljningsbara mål började då införas i planerna, t ex areal ängsmark och antal blommande individer av en viss art. Uppföljning av arealer och arter påbörjades mer intensivt 1994 i samband med att Naturvårdsverket tilldelade riktade medel för uppföljning. Länsstyrelsen tog då fram en uppföljningsplan. Framförallt är det biologiska bevarandevärden som följs upp, t ex kärlväxter, rastande eller häckande fåglar och antalet hamlade träd, men även delar av friluftslivet med t ex passerande bilar eller båtar. Uppföljning har varit en av de arbetsuppgifter som Länsstyrelsen har haft svårt att hinna med i tillräcklig grad.

Uppföljning görs för att se i vilken utsträckning vi når bevarandemålen och om skötselåtgärderna har varit relevanta för att nå målen. För arbetet med uppföljning finns nationella riktlinjer men det behövs ett visst regionalt förtydligande. År 2010 kom Naturvårdsverket med nya nationella riktlinjer för uppföljning av friluftsliv, naturtyper och arter i naturreservat och Natura 2000-områden. Nya manualer för uppföljning av olika naturtyper har också tagits fram de senaste åren. Länsstyrelsen avser att inom programperioden påbörja och driva en effektiv uppföljning inom ramen för det som enligt riktlinjerna ligger inom ”Block A”, d.v.s. den del av uppföljningen som är obligatorisk. Denna uppföljning gäller bland annat alla skyddade områden där syftet med skyddet är biologisk mångfald.

Vad gäller uppföljning av friluftslivet, som ligger inom ”Block B” och är frivilligt, avser Länsstyrelsen att följa upp besöksfrekvens och besökarnas attityd till naturreservat. Detta kan med fördel göras vid t ex Stendörrens naturreservat, i samband med guidningar som genomförs i olika reservat och via enkät på Länsstyrelsens hemsida.

Uppföljningen i skyddade områden ska integreras med den uppföljning som görs inom ramen för åtgärdsprogram för hotade arter och miljöövervakningen.

MÅL	ÅTGÄRDER
Prioritet 1	
Senast 2013 ska Länsstyrelsen ha påbörjat uppföljningsarbetet.	En uppföljningsansvarig och projektgrupp för arbetet utses på Länsstyrelsens Natur- och miljöenhet. Länsstyrelsen ska ta fram en uppföljningsplan för att strukturera och prioritera uppföljningsarbetet. Uppföljning av naturtyper och arter påbörjas i enlighet med Naturvårdsverkets riktlinjer (block A, obligatorisk uppföljning).

Länsstyrelsen ska under programperioden påbörja arbetet med uppföljning av bevarandemål i länets skyddade områden. Foto: Länsstyrelsen.

2.4.7 Fastighetsförvaltning

Länsstyrelsen har ett förvaltningsuppdrag från Naturvårdsverket som gäller de fastigheter som de äger i länet. Så gott som allt är knutet till naturreservat. Fastighetsförvaltningen omfattar bland annat arbete med upplåtelseavtalen, vilket är jordbruksarrenden, jakt- fiskearrenden, hyrda tomter och hus m m. I Södermanlands län ingår även många byggnader i förvaltningsuppdraget och en del konstruktioner för friluftslivet, där särskilt bryggorna i Östersjön och Mälaren kräver stort underhåll.

Inom fastighetsförvaltningen tecknas även nya upplåtelseavtal. Idag har vi ca 78 avtal ytterligare ca 15 avtal som är under förhandling. Därtill kommer de avtal som behöver tecknas för de nya områdena som skyddas. En genomgång av alla avtal kommer att göras inom en treårsperiod då äldre skrivningar bör förnyas. Vid nytecknande utgår vi från de mallar Naturvårdsverket tagit fram med anpassningar till de specifika behoven vid varje avtal. Muntliga avtal finns i dagsläget men målet är att de skall bli skriftliga under 2012.

Fastighetsförvaltning innefattar även drift och underhåll av fast egendom, huvudsakligen byggnader. Byggnadsvård och underhåll är resurskrävande och medför inte sällan att Länsstyrelsen måste söka särskilda medel för åtgärder. I dagsläget finns ett behov av att gå igenom alla byggnader och konstruktioner för att få en uppdaterad bild av hur stora resurser som kommer att behövas de närmaste 15 åren. Målet är att det ska finnas bilder på samtliga byggnader med en lista på åtgärdsbehovet och uppskattade kostnader för samma period. Inför 2010 konstaterades ett känt åtgärdsbehov på ca 7 miljoner, därtill kommer kostnaderna för åtgärdsförslagen från inventeringen ovan.

Vid uppförande och renovering av byggnader har naturvård ett nära samarbete med kulturmiljövård kring bevarande av byggnadernas kulturhistoriska värden. Vid renoveringar och nybyggnader skall åtgärderna anpassas så att byggnaderna kan utgöra en bra miljö även för främst hotade arter, där så är möjligt. Vid arbetet med fastighetsförvaltning ska Länsstyrelsen ha en så hög miljöprofil som möjligt, t ex vid byggnation av toaletter, material i byggnader och energikällor.

För att öka effektiviteten bör fastighetsförvaltningen förstärkas långsiktigt. Det är även viktigt att samarbetet med angränsande län utökas vad gäller fastighetsförvaltningen. En effektivisering skulle leda till att resurserna räcker till så stora faktiska åtgärder som möjligt.

MÅL	ÅTGÄRDER
Prioritet 1	
Alla muntliga avtal skall vara skriftliga senast 2012.	Avtalen går igenom och uppdateras.
Samtliga avtal är aktuella senast 2014.	Upprätta nya avtal där avtal saknas.
En status- och åtgärdsplan för byggnadsbeståndet upprättas senast 2013.	Samtliga byggnader inventeras, fotograferas och kostnadsskattas för den närmaste 10 års- perioden. Informationen läggs in i FIDOS.
Effektivisera fastighetsförvaltningen senast 2013.	Ramavtal för tjänster som berör fastighetsförvaltningen tas fram, gärna i samarbete med andra län. Mallar för avtalsskrivning tas fram, gärna i samarbete med andra län. Arbeta med FIDOS.
Prioritet 2	
Høj byggnadernas naturvärden till 2016.	Anpassningar görs för hotade arter där så är möjligt. Exempelvis för fladdermöss, murarbin, humlor och lavar.
Staten ska inte äga byggnader inom naturreservat som inte behövs för att uppnå syftet med reservatet.	Se över vilka fastigheter som inte behövs för att uppnå syftet med reservatet och kan säljas av.
Komma ikapp med åtgärdsbehovet för byggnadsbeståndet. Målet är helt beroende av medel från Naturvårdsverket varför det är svårt att tidssätta.	Sök årligen medel från Naturvårdsverket för att åtgärda byggnadsbeståndet.

Länsstyrelsen förvaltar på uppdrag av Naturvårdsverket ett stort antal fastigheter och byggnader i flera av länets naturreservat. Foto: Länsstyrelsen.

Underlag

Regeringsskrivelser och propositioner

- En samlad naturvårdspolitik. Regeringens skrivelse 2001/02:173
- Hållbart skydd av Naturområden, Regeringens proposition 2008/09:214
- Framtidens friluftsliv, Regeringens proposition 2009/10:238

Naturvårdsverkets handböcker och rapporter

- Värna, Vårda, Visa – ett program för bättre förvaltning och nyttjande av naturskyddade områden 2005-2015 (rapport 5410, 2004)
- Värna Vårda Visa, reviderad version. Naturvårdsverket 2011
- Att skylta skyddad natur, en vägledning om skyltar, foldrar, vägvisning, gränsmarkering och Internet. Naturvårdsverket september 2003.
- Bildande och förvaltning av naturreservat. Handbok. Naturvårdsverket 2003:3.
- Friluftsanordningar - En vägledning för planering och förvaltning
- Uppföljning av skyddade områden i Sverige - riktlinjer för uppföljning av friluftsliv, naturtyper och arter på områdesnivå (rapport 6379, 2010)
- Effektiv skötsel av skyddade områden - en främjande utvärdering av länsstyrelsernas arbete med skötsel av statligt skyddade områden (rapport 5505, 2005)
- Besökarundersökningar i naturområden – en vägledning baserad på erfarenheter från de nordiska och baltiska länderna, 2007
- Dialog för naturvården – Kompetensutveckling i dialog, lokal delaktighet och förvaltning samt konfliktlösning inom naturvård och naturresursförvaltning (rapport 5809, 2008).
- Natura 2000 i Sverige, Handbok med allmänna råd. Handbok 2003:9.
- Vägledning för förvaltning av Naturvårdsverkets fastigheter (rapport 5790, 2008).
- Ekosystemansatsen – en väg mot bevarande och hållbart nyttjande av naturresurser (NV rapport 5782, 2007)
- Förslag till plan för att skapa och behålla en grön infrastruktur. Redovisning av ett regeringsuppdrag 2011-05-12. NV 4042-10.
- Allemansrätten och dess framtid (rapport 6470, 2011).

Länsstyrelsens rapporter och styrdokument

- Förordningen (2007:825) med länsstyrelseinstruktion
- Regleringsbrev avseende länsstyrelserna 2010 respektive 2011
- Regionala miljömål
- Landskapsstrategi för Länsstyrelsen i Södermanlands län 2010-2014. Rapport 2010:13.
- Strategi för formellt skydd av skog i Södermanlands län. 2006.

Övrigt

- Miljöbalken med förordningar (Sfs 1998:808)
- Sveriges miljömål (www.miljomal.se)
- Vad är friluftsliv? Friluftsliv i förändring, rapport 4, 2008.
- Fritt fram för friluftsliv 2011.

Rapporter utgivna under 2012:
ISSN 1400-0792

Nr	Titel	Ansvarig utgivare
1	Klimat och energistrategi för Södermanlands län	Kurt Ekelund, Maria Gustavsson
2	Åtgärdsprogram till klimat- och energistrategi för Södermanlands län	Kurt Ekelund, Maria Gustavsson
3	När vi miljömålen?	Kurt Ekelund, Maria Gustavsson
4	Värna Vårda Visa- ett regionalt program för bättre förvaltning och nyttjande av naturskyddade områden i Södermanlands län 2012-2016.	Anna Ingvarson

Länsstyrelsen	Ansvarig utgivare	År 2012
611 86 Nyköping Tel växel: 0155-26 40 00 E-post: sodermanland@lansstyrelsen.se Hemsida: www.lansstyrelsen.se/sodermanland	Anna Ingvarson	Nr 4